

פיגועי התאבדות בשנת 2018: מגמת ירידה נמשכת במספר הפיגועים, הנפגעים והמדינות הנפגעות; 'המדינה האסלאמית' ושותפיה עדיין המבצעים הראשיים

יורם שוייצר, אביעד מנדלבאום, עדי גוזלן*

גם בשנת 2018 המשיכו פיגועי ההתאבדות לשמש כנשק קטלני ויעיל בידי ארגוני טרור שונים ברחבי העולם. למרות הירידה בהיקף התופעה ביחס לשנה הקודמת, טרור המתאבדים ממשיך להיות דפוס פעולה צבאי בלחימה נגד כוחות צבאיים יריבים, ובמקביל נשק לפגיעה באוכלוסייה אזרחית במרחבים עירוניים. הנזק הרב שהוא גורם, לצד ההרג ההמוני, עושה אותו אמצעי תודעתי חשוב. מכאן ההערכה כי למרות הירידה במספר פיגועי ההתאבדות שנרשמה בשנים האחרונות, הם צפויים להמשיך ולשמש נשק מועדף בידי ארגוני טרור שונים ברחבי העולם, בוודאי בידי המזוהים עם הסלפיה-ג'האדיה.

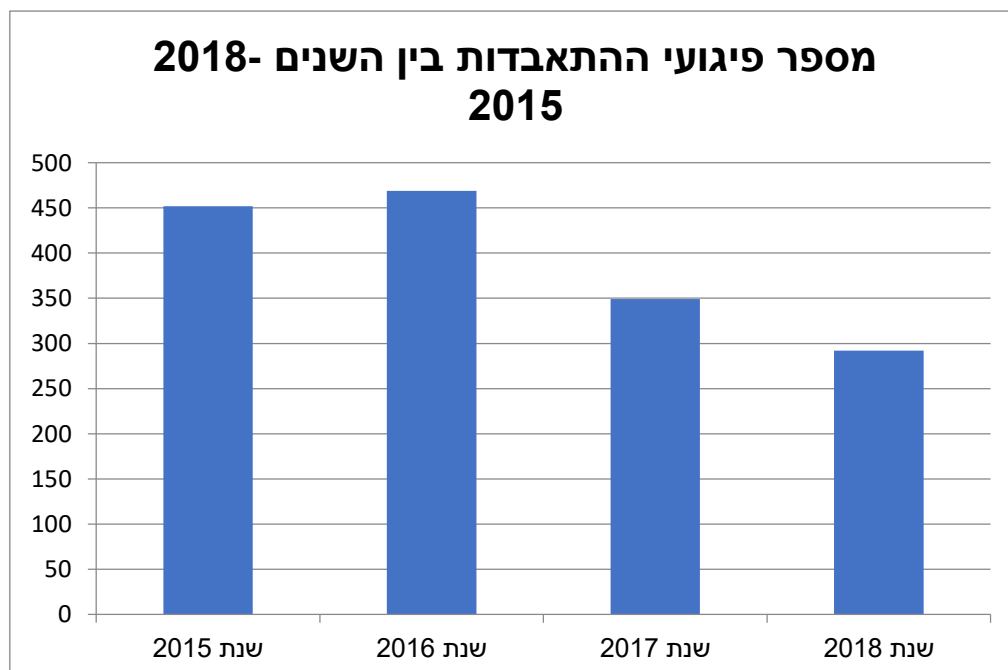
פיגועי התאבדות נותרו אחד מדפוסי הפעולה האפקטיביים ביותר שברשות ארגוני טרור, אשר משמש אותם לבניית דימוי עוצמה העולה בהרבה על יכולותיהם בפועל, ומסייע בידם לנהל מערכה תודעתית נגד יריביהם. תועלתם של פיגועי התאבדות נובעת מכך שהם גורמים למספר נפגעים גבוה ולזעזוע רב, יותר מדפוסי הפעולה האחרים הננקטים על ידם. בחירתם של ארגונים מסוימים לבצע פיגועי התאבדות נובעת, נוסף לאפקטיביות הרבה של שיטת פעולה זו, מהקשרים חברתיים, תרבותיים, דתיים ופוליטיים.

פיגועי ההתאבדות בעידן המודרני עלו על סדר היום בראשית שנות השמונים של המאה העשרים בלבנון, ומשם התפשטו לשאר אזורים ברחבי העולם. מאז ראשית המילניום עלה מספרם באופן מעריכי (אֶקְסְפּוֹנֶנְצִיָּאָלִי). המעורבות הצבאית האמריקאית בעיראק ובאפגניסטאן, בעקבות מתקפת ה-11 בספטמבר 2001, פתחה תיבת פנדורה במדינות אלו, שהפכו מאז למוקד מרכזי לפיגועי התאבדות, אם כי בחלוף השנים רובם לא כוונו נגד יעדים מערביים, אלא שימשו אמצעי במאבקים פנימיים נגד יריבים מקומיים על רקע פוליטי, עדתי ודתי.

מדי שנה, התכנית לחקר טרור ולוחמה בעצימות נמוכה במכון למחקרי ביטחון לאומי מפרסמת את נתוני פיגועי ההתאבדות שבוצעו במהלך שנה קלנדרית והמגמות העולות מהם. יצוין שבשנים האחרונות גבר הקושי לעקוב אחר פעילות המתאבדים, בעיקר באזורי לחימה בעצימות גבוהה, דוגמת עיראק וסוריה, שם שולבו מתאבדים במערכי לחימה סדירים שניהלה 'המדינה האסלאמית'. דוברי 'המדינה האסלאמית' פרסמו נתונים שלא אומתו על ידי מקורות בלתי-תלויים, וכן הסיקור התקשורתי באזורי הסכסוך היה חסר.

על פי הנתונים שנאספו בתכנית, המתבססים על לפחות שני מקורות בלתי-תלויים (ובמסגרת זו נספרו מתקפות משולבות על מספר יעדים סמוכים כפיגוע אחד), בשנת 2018 בוצעו כ-293 פיגועי התאבדות, בידי כ-505 מבצעים, מתוכם כ-84 מתאבדות. בפיגועים אלו נהרגו כ-2,845 ונפצעו כ-5,160 בני אדם. נתונים אלו מבטאים המשך המגמה של ירידה במספר פיגועי ההתאבדות, שנצפתה בשלוש השנים האחרונות. ב-2018 חלה ירידה של כ-16 אחוזים במספר הפיגועים לעומת

השנה שקדמה לה, ואלו בוצעו ברובם במרכז אסיה (בעיקר באפגניסטאן ובפקיסטאן), במזרח התיכון (בעיקר בסוריה ובעיראק), ובאפריקה (בעיקר בניגריה ובסומליה). פיגועי ההתאבדות בוצעו השנה ב-21 מדינות, לעומת 23 מדינות אשר סבלו מדפוס פעולה זה בשנה שעברה.

'המדינה האסלאמית' הייתה גם השנה הגורם האחראי העיקרי לביצוע פיגועי התאבדות ברחבי העולם. זאת, למרות תבוסותיה הצבאיות ואיבוד השליטה באזורים נרחבים במזרח התיכון. למרות שבפעילותם של 'המדינה האסלאמית' ושותפיה חלה ירידה במהלך 2018, הם היו עדיין אחראים ישירות ובעקיפין, לכ-172 פיגועי התאבדות, כ-59 אחוזים מכלל הפיגועים. לשם השוואה, ב-2017 'המדינה האסלאמית' הייתה אחראית במישרין ובעקיפין לכ-190 פיגועים. לצד 'המדינה האסלאמית' ושותפיה פעלו גם אל-קאעדה ובעלי בריתו, שותפיהם-מתחריהם על הנהגת 'הג'יהאד העולמי' מ"מחנה" הסלפיה-ג'יהאדיה, שהיו אחראים השנה לכ-67 פיגועים, שהם כ-23 אחוזים מכלל פיגועי ההתאבדות. ולפיכך, הארגונים הנמנים עם זרם זה אחראים לפחות לכ-80 אחוזים מהפיגועים. יתר על כן, ב-45 מפיגועי ההתאבדות הנוספים (כ-15 אחוזים) זהות הארגון המבצע לא ידועה, אולם ניתן להעריך בסבירות גבוהה כי גם הם בוצעו בידי גורמים המשייתיים לזרם הסלפיה-ג'יהאדיה. זאת, על שום ביצועם באזורים שבהם הם דומיננטיים וניכרת זיקה לזרם רעיוני זה. ולכן, ניתן לומר שבסך הכל, כ-98 אחוזים מכלל פיגועי ההתאבדות קשורים בהם.

בניגוד לדומיננטיות הנמשכת במשך מספר שנים של המזרח התיכון כזירת פיגועי ההתאבדות, בעיקר בעיראק, ב-2018 הפכה אסיה, בעיקר אפגניסטן, לזירה המרכזית. באסיה בוצעו בסך הכל כ-113 פיגועי התאבדות, שהם כ-38.5 אחוזים מכלל הפיגועים. מספר זהה כמעט למספר הפיגועים בשנה הקודמת (112 פיגועים, כ-32 אחוזים בלבד). באפגניסטן בוצעו ב-2018 כ-83 פיגועי התאבדות, עלייה של כ-24 באחוזים לעומת השנה הקודמת. באפגניסטאן בלטה השנה פעילות

המדינה האסלאמית במחוז חורסאן, שהייתה אחראית לכ-35 פיגועים, לעומת הטאליבן, שהיה אחראי לכ-25 פיגועים. מדובר בשינוי ניכר, שכן, הטאליבן היה מסורתית הגורם המוביל בשימוש בדפוס פעולה זה. בפקיסטן בוצעו השנה כ-22 פיגועי התאבדות (מספר זהה לזה שבוצע בשנה הקודמת). פיגועים נוספים בוצעו גם באינדונזיה, רוסיה, הקווקז ואיראן - שניים בכל מדינה, ובפיליפינים, לראשונה מזה מספר שנים, בוצע פיגוע נוסף.

ועדיין, המזרח התיכון נותר זירה פעילה מרכזית: השנה בוצעו בו כ-97 פיגועי התאבדות, המהווים כ-33 אחוזים מכלל הפיגועים. מדובר בירידה של כ-27.5 אחוזים לעומת השנה הקודמת. מספר פיגועי ההתאבדות הגבוה ביותר נרשם בסוריה - כ-36, על רקע מלחמת האזרחים שנמשכה בה ובכלל זה המערכה לעקירתה של 'המדינה האסלאמית' מהשטחים שהשתלטה עליהם. בעיראק בוצעו כ-34 פיגועי התאבדות - ירידה של כ-35 אחוזים לעומת השנה הקודמת - כולם בידי 'המדינה האסלאמית'. לעומת זאת, בלוב חלה עלייה במספר פיגועי התאבדות. ב-2018 בוצעו במדינה זו כ-13 פיגועים, ש'המדינה האסלאמית' הייתה אחראית לרובם, למעט ארבעה. פיגועים נוספים במזרח התיכון התרחשו גם בתימן (שבעה), במצרים (חמישה), ובתוניסיה ובירדן פיגוע אחד בכל אחת.

הזירה המרכזית השלישית היא יבשת אפריקה: ב-2018 בוצעו באפריקה כ-82 פיגועים, שהיו כ-28 אחוזים מכלל הפעילות. גם באפריקה נרשמה ירידה של כ-26.5 אחוזים לעומת השנה הקודמת. מספר הפיגועים הגבוה ביותר בוצע בניגריה - כ-39, ובסומליה - כ-25 פיגועים. בדומה לאסיה, יבשת אפריקה היא זירת תחרות על ההגמוניה והחדירה למדינות ביבשת בין ארגונים הנתמכים על ידי 'המדינה האסלאמית', ובראשם בוקו חראם הפעיל בעיקר ניגריה וכן בצ'אד ובניז'ר, לבין ארגון א-שבאב, הפעיל בעיקר בסומליה ובקניה. ארגונים אלו ביצעו את רובם המכריע של פיגועי ההתאבדות שפקדו את היבשת. פיגועים נוספים נרשמו בקמרון (תשעה), במאלי (שישה), ובניז'ר ובבורקינה פאסו פיגוע אחד בכל אחת.

גם ב-2018 בלטה מעורבותן של נשים בפיגועי ההתאבדות, אך בניגוד לשנה הקודמת חלה ירידה חדה במספרן. השנה בוצעו כ-38 פיגועי התאבדות שבהם לקחו חלק כ-84 נשים בשמונה מדינות. בפיגועים אלו נהרגו כ-158 ונפצעו כ-514 בני אדם. יצוין כי ב-2018 חלה ירידה במספר הפיגועים שבהם השתתפו נשים לעומת השנה הקודמת, אז כ-137 נשים השתתפו בכ-61 פיגועים. רוב המתאבדות נשלחו בידי ארגון בוקו חראם, שהיה אחראי לשיגורן של כ-74 נשים לכ-31 פיגועים שונים - רובם המכריע בניגריה (כ-24 פיגועים).

אמנם לא בוצעו פיגועי התאבדות בישראל, אך לפי ראש השב"כ, אשר העיד בוועדת החוץ והביטחון בנובמבר האחרון, במהלך השנה החולפת סוכלו שישה ניסיונות פיגועים כאלה. ראש השב"כ לא ציין באיזה שלב של הוצאת הפיגועים לפועל הם סוכלו.

לסיכום, גם בשנת 2018 המשיכו פיגועי ההתאבדות להוות נשק קטלני ויעיל בידי ארגוני טרור שונים ברחבי העולם. למרות הירידה בהיקף התופעה ביחס לשנה הקודמת, טרור המתאבדים ממשיך להוות דפוס פעולה צבאי בלחימה נגד כוחות צבאיים יריבים, ובמקביל נשק קטלני במיוחד לפגיעה באוכלוסייה אזרחית במרחבים עירוניים. הנזק הרב שהוא גורם, לצד ההרג ההמוני, עושה אותו אמצעי תודעתי חשוב. מכאן ההערכה כי למרות הירידה במספר פיגועי ההתאבדות שנרשמה בשנים האחרונות, הם צפויים להמשיך ולשמש נשק מועדף בידי ארגוני

טרור שונים ברחבי העולם, בוודאי בידי המזוהים עם הסלפיה-ג'האדיה, אשר רואים בו גם סמל ורכיב זהות מהותי של הג'האד העולמי, בשל היותו העדות האולטימטיבית לעליונות האל.

[להורדת הדו"ח המלא לחצו כאן](#)

*תודות למתמחי התכנית לחקר הטרור ומלחמה בעצימות נמוכה: רותם דולב-הרץ, ניר אזורן, דנה קנריק, מיקי לוזון, קריסטינה רדובנוביץ-פניני, מתן דניאל, אור כהן, תום גוזלן, שוהם חיים, טל חי ויובל כהן, על סיועם באיסוף הנתונים ששימשו לביצוע מחקר זה.